

**Over het beulzwaard in het Rijksmuseum
en de poëzie erop en eromheen**
Een kwestie die opkwam bij onderzoek naar de geschiedenis
van Huize Bijdorp en haar bewoners te Voorschoten

Mary Eggermont-Molenaar

In het Rijksmuseum in zaal 2.5 is een beulzwaard tentoongesteld waarin een versje is gegraveerd gericht aan “De Schuldeloze Helt, rampzalige Oldenbarnevelt”. Volgens de bijbehorende uitleg gaat “de herkomst-geschiedenis van dit moordtuig [...] niet verder terug dan de 18e eeuw”. Onderzoek naar vroegere bewoners van het pand dat rond 1900 uitgroeide tot het enorme kloostercomplex Huize Bijdorp bracht ons op het spoor van dichter/glasgraveur Frans Greenwood, die dit zwaard in de jaren 1743/’45 in zijn bezit had. Hij liet er zijn eigen gedicht op graveren, schreef een gedicht in een album en nodigde zijn dichtersvrienden uit er ook een gedicht in te zetten. Dat gebeurde, maar vervolgens was er sprake van een wonderbaarlijke vermenigvuldiging van dit album. Lambrechtsens *Aantekeningen* uit 1801 in de Zeeuwse Bibliotheek werpen hier licht op. Een brief uit 1743 aan Greenwood van Maximiliaan van Berchem, echtgenoot van Greenwoods nichtje Francina, brengt de herkomst-geschiedenis van dit zwaard mogelijk verder terug in de tijd. Een mededeling in *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht* van 1849 linkt Greenwood met de “anonieme particulier” die zwaard en album in 1878 aan het Nederlandsch, nu Rijksmuseum, te Amsterdam schonk.

Key terms: Beulzwaard; Rijksmuseum; Huize Bijdorp; Ridder Jacob Oem van Wijngaarden; Frans Greenwood; Johan van Oldenbarnevelt; N.C. Lambrechtsen.

Inleiding

In juli 2011 kwamen acht voormalige meisjes bij elkaar die in 1963 voor hun eindexamen aan de Middelbare Meisjesschool te Huize Bijdorp in Voorschoten waren geslaagd. De wijn en de gerookte zalm van die middag leidden tot beschouwingen over de levenspaden die wij, en in sommige gevallen onze

ouders, voor ons hadden uitgestippeld, de zijpaden die we hadden bewandeld en plannen voor een reünie in juni 2013 (die inmiddels tot grote tevredenheid van alle deelnemers op 19 juni plaatsvond).¹

De middag in juli 2011 riep later ook vragen voor me op over het schooltype dat we hadden doorlopen en de totstandkoming van het enorme kloostercomplex, Huize Bijdorp, waarin we onze opleiding hadden genoten. Was dat altijd een klooster geweest en zoniet, hoe was dat complex begonnen en wie hadden er gewoond?

Onderzoek naar het leven van de voormalige eigenaren van het pand waaruit Huize Bijdorp voortspoot bracht me onder andere ook op het spoor van Oldenbarnevelt, het zwaard waarmee hij op 13 mei 1619 onthoofd zou zijn en bijbehorende poëzie.

Ridder Jacob Oem van Wijngaarden, eigenaar van ca. 1566 tot aan 1604 van ‘huysse Lipsen’ – waarbij de hoeve hoorde die tot Huize Bijdorp zou uitgroeien – had in zijn laatste wil Van Oldenbarnevelt benoemd tot executeur-testamentair. Maximiliaan van Berchem, schoonzoon van François Greenwood, eigenaar van Bijdorp in de jaren 1716 tot 1730, erfde het zwaard van zijn grootvader en had het verkocht aan dichter/graveur Frans Greenwood, neef van François (Smit 1988, 66).

Het betreffende zwaard waarin enige dichtregels zijn gegraveerd is sinds de verbouwing van het Rijksmuseum te vinden in zaal 2.5. Het bijbehorende bordje met uitleg luidt:

Beulzwaard waarmee Oldenbarnevelt zou zijn onthoofd
Nederland, 1600-1625

IJzer

Een beulzwaard is dit zeker, maar of met dit zwaard Johan van Oldenbarnevelt werd onthoofd, valt zeer te betwijfelen. De herkomst-geschiedenis van dit moordtuig gaat niet verder terug dan de 18e eeuw. Omstreeks 1745 was het in het bezit van de dichter Frans Greenwood. Deze liet er waarschijnlijk zijn eigen dichtregels in graveren, gericht aan “De Schuldeloze Helt, rampzalige Oldenbarnevelt.”

Schenking van een particulier, 1878

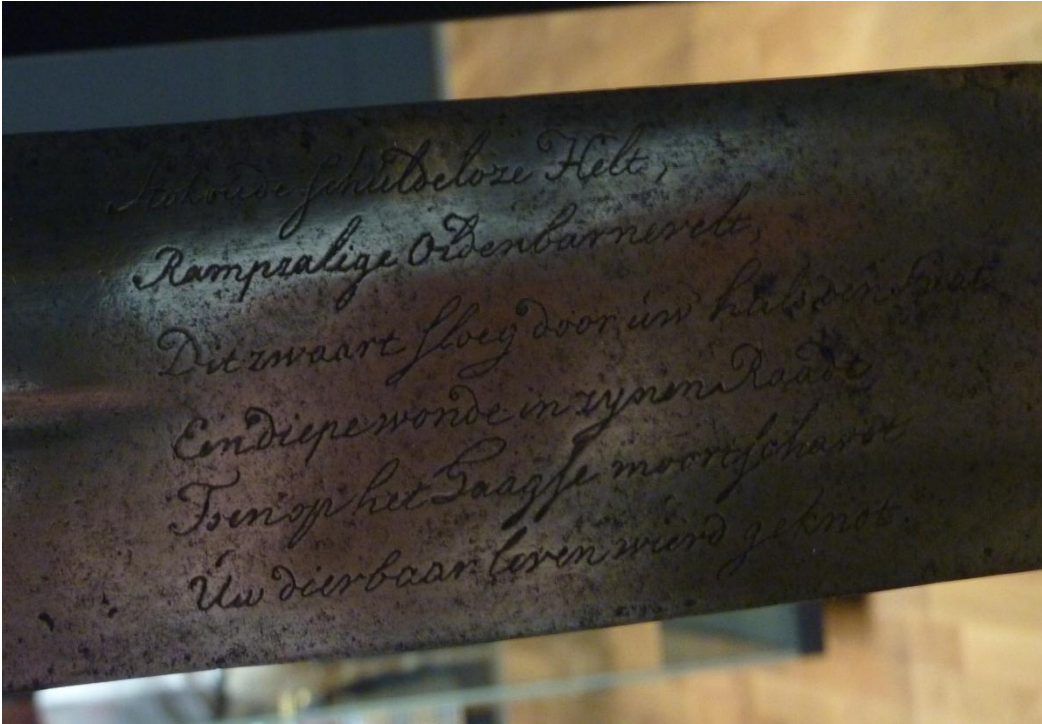
NG-NM-4245

De dichtregels luiden:

Stokoude Schuldeloze Helt
Rampzalige Oldenbarnevelt

¹ Dit artikel is gebaseerd op een voordracht gehouden op 27 mei 2012 tijdens de CAANS conferentie aan de University of Waterloo.

Dit Zwaart sloeg door uw Hals den Staat
 Een diepe Wonde in zijnen Raad
 Toen op het Haagse moortschavot
 Uw dierbaar leven wierd geknot

Beulzwaard, Rijksmuseum Amsterdam. Foto Mary Eggermont-Molenaar.

In dit artikel volgen enige beschouwingen over de herkomstgeschiedenis van dit “beulzwaard” en de poëzie erop en eromheen.

In den beginne

Om tot hoeve-eigenaar Jacob Oem van Wijngaarden te geraken moeten we eerst terug naar het begin van Huize Bijdorp, ooit een boerenhoeve die hoorde bij *huysen Lipsen*.

Voordat een *huysen* gebouwd kan worden moet er grond zijn. In 1326 kocht Trude Hoogstraat-van Leyden ongeveer 25 morgen leengrond verdeeld over zeven stukken.² Eén van die stukken grond lag aan de Heerweg (nu Veurseweg) in Voorschoten. In 1373 erfde Dirk Hoogstraat deze lap grond van

² Zie: http://www.janvanhout.nl/pat/pat_fam/pat_1210-94.htm. Een morgen is een stuk grond (8516 m²) dat in een ochtend beploegd kan worden. Leengrond betekende dat men de vruchten van het land kon plukken, maar daar tegenover stonden verplichtingen.

grootmoeder Trude. In 1499 verkocht achterkleinzoon Dirk Hoogstraat van Lipsen deze grond, waarop inmiddels *huysen Lipsen* was verzezen, aan Jacob Oem van Wijngaarden.³ In 1566 woonde kleinzoon Jacob Oem van Wijngaarden er met vrouw en twee kinderen (Kolff 1966, 119 e.v.).

Ridder Jacob Oem van Wijngaarden

Jacob was één van de tweehonderd edelen die het smeekschrift hadden ondertekend waarin Margaretha van Parma (1522-1586) werd gevraagd de inquisitie op te heffen en de zogenoemde plakaten (verordeningen om de godsdiensthervormingen tegen te gaan) te verzachten. Hij was een geheide geus over wiens activiteiten rechters van de Raad van Beroerten zich in 1567 diep hebben gebogen.⁴ Net als veel van Jacobs medegeuzen werd ook hij voor een tijdje verbannen, maar dan zien we hem weer opduiken in Gouda waar onaangenaamheden plaatsvonden in de zomer van 1575:

Zijn knechten vertrokken zich naa der Goude, daar de Heer van Wyngaarden hen geirne zouw ontfangen hebben. Maar de burghery, die 't anders verstond, stoof op, en dreighd' hem te lyf. Dies werd het hem [Jacob Florisz. Oem van Wijngaarden] daar te bang; en zond de Prins, tot Steêvoogdt in zyn' plaats, Heer Adriaan van Zweeten, die de zelfte stad, oover drie jaar had ingenomen.

(Hooft 1977, 432)

Politiek gezien was Jacob's leven niet rustig en ook thuis, in *huysen Ter Lips*, waar hij tot zijn dood in 1604 woonde, was er geregeld het nodige gaande. Van Leeuwen (1685, 1040) schrijft over de familie dat Jacob eerst getrouwd was met Hessel Mulart, daarna met Johanna van Nyvelt en ten slotte met Helena van Swartenburg. Van de drie zoons die hij bij zijn eerste vrouw had stierven er twee op het slagveld en één tijdens een duel in Rome met een neef van een kardinaal.

In 1603 ontbood Jacob een paar advocaten om zijn laatste wil op te tekenen; Johan van Oldenbarnevelt werd hierin tot executeur-testamentair benoemd. Een anonieme auteur verwoordt dit gedeelte uit Jacobs testament als volgt:

³ Zie: <http://www.gemeentearchief.denhaag.nl/websitehga/haagseelite/hal-h.htm>.

⁴ Zie: <http://members.home.nl/m.tettero/Tetterode/Duivenvoorde.htm>. Kolff (1966, noot 1) verwijst naar inventarisnummer 115 van het archief van de Raad van Beroerten in Brussel, waarin verhoren betreffende de gebeurtenissen in Voorschoten, ofwel het *Sommier recueil* is opgenomen. Op fol. 176 daarvan wordt Van Wijngaarden genoemd en op fol. 178 Van Duivenvoorde. Zie ook: Van der Aa (1867, 33).

Tot “executeurs syner uyterste wille” ordonneerde onze erflater “den Ed. Achtb. Mr. Johan van Oldenbarnevelt, Advocaet van ‘t gemeen lant van Hollant; Leonard Casembroot, Raedt ordinaries v.d. Hove v. Hollant, ende Dirck Herweijer, Advocaet voor den voorsch. Hove willende dat alle syne goede nae syn overlyden by hem luyden geaanvaard en verblyven sullen” [...].

(“V.D.N.” 1854, 130)

Dat Oem van Wijngaarden Van Oldenbarnevelt aanwees als executeur-testamentair is niet verbazingwekkend; de heren kenden elkaar van vergaderingen van de Staaten van Holland en Westfriesland.

In 1604 stierf Oem van Wijngaarden. Zijn oudste dochter erfde *huysen Lipsen*; de jongste dochter Maria, getrouwd met de Friese militair Joachim Rengers, erfde de daarbij behorende hoeve die vanaf die tijd juridisch gezien een onafhankelijk bestaan ging leiden en later tot kloostercomplex Huize Bijdorp uitgroeide.

Van hoeve tot buitenplaats

In 1634 werd de hoeve, nu bekend als *Rengerswoninge*, door zoon Willem Rengers verkocht aan de Leidse advocaat Gerard Meerman (1593-1638). Diens tweede zoon Maarten woonde er en daarna kleinzoon Gerard Fransz. Meerman (1650-1710), zoon van Meermans oudste zoon Johan. Na in 1696 de *Rengerswoninge*, nu aangeduid als “hofstede”, eerst verpand te hebben aan de heren Ghijs werd deze op 2 maart 1697 verkocht aan Johan de Bije (1649-1715) en diens tweede echtgenote Anna Oorthoorn.⁵

Johan de Bije en zijn vrouw woonden er maar drie jaar. Anna stierf in het kraambed; het dochttertje dat er werd geboren leefde maar twee jaar. In 1716 werd François Greenwood (Yorkshire 1679-?) de volgende eigenaar.⁶

De Greenwoods

In *Frans Greenwood (1680-1763), Dutch poet & Glass Engraver* weidt Smit (1988) ook een flinke sectie aan de neef van deze dichter/graveur, François Greenwood, eigenaar van de hofstede – die toen nog niet Bijdorp heette – van 1716 tot 1730.

Neef François was eerst directeur van Black Creek, een van de 171 suikerplantages die Suriname rond 1715 telde. Daar in Suriname ontmoette hij zijn Franse echtgenote, Maria Anna Lavaux. In 1717 werden hij en zijn echtgenote verblijd met de geboorte van een dochter, Maria Anna Francina. Zij zou

⁵ Koopoverdracht dd. 2 maart 1697 R 16/35. Regionaal Archief Leiden.

⁶ Koopoverdracht dd. 7 mei 1716 R 17/67. Regionaal Archief Leiden.

trouwen met Maximiliaan van Berchem die rond 1721 raad en vroedschap te Brielle was (Smit 1988, 59-63).

Echtgenote Maria Anna Lavaux stierf in 1728, waarna François hertrouwde met Jacoba Elisabet Ghijs. In 1735 werden hij en zijn tweede echtgenote verblijd met een dochter Adriana Anna Maria. Ter gelegenheid van haar vijftiende verjaardag maakte oudoom dichter en glasgraveur Frans Greenwood een mooi gedicht voor haar, 'Birthday of Adriana Anna Maria Greenwood,' dat opgenomen is in zijn *Vervolg van F. Greenwoods Gedichten en Boere-Pinxstervreugt* (Smit 1988, 83).

Smit (1988) over het verleden van het zwaard

Smit (1988) gaat uitgebreid in op de inhoud van Greenwoods dichtbundels *Gedichten* (1719), *Boere-Pinxster-vreugt* (1733) en *Vervolg op Gedichten* (1760). Het zijn herderszangen, bruiloft-, verjaar-, lijk- en mengeldichten. Greenwoods meest publieke gedicht, dat is gegraveerd in het zwaard waarmee – naar men wist rond 1743 – Johan van Oldenbarnevelt werd onthoofd, is in deze dichtbundels niet te vinden. Over hoe dichter/graveur Greenwood aan het zwaard kwam schrijft Smit:

He [Greenwood] also collected such curiosities as the sword which was supposed to have been used to decapitate old Johan van Oldenbarnevelt in 's-Gravenhage on 13 May, 1619. Frans obtained this sword from Maximiliaan van Berchem – husband of Francina Greenwood who was a daughter of cousin Frans [François] – living at Brielle. Greenwood having asked him about the provenance of the sword, van Berchem wrote to him from Brielle on 12 September, 1743: "Concerning your enquiry about the sword in question: it came from Colonel Steenhuizen, my grandfather, who – as a collector of antiquities – once bought from the estate of a burgomaster in 's-Gravenhage whose name my father cannot remember, various items including some weaponry among which was this sword. The inclusion of the sword in the sale must have been a mistake, or was based on carelessness, because a few days after my grandfather had bought the goods, the heirs of the deceased burgomaster requested thereby even offering great sums – the return of the sword in question which according to them, had been used to behead van Oldenbarnevelt. This is all that I learned today from my father general Major van Berchem. Cousin Greenwood, all evidence points to its genuineness."⁷ (Smit 1988, 66)

⁷ Kononel Steenhuizen, Van Berchems grootvader, was generaal-majoor en kolonel van een regiment infanterie in dienst van de Republiek. Hij woonde in Brielle en was getrouwd met Agnis van Treslong. Maximiliaans vader was Jacob van Berchem, generaal-majoor en kolonel van een regiment infanterie in dienst van de Republiek, ook wonende te Brielle. Zie

Smit (1988) over Greenwoods poëzie op en om het zwaard

Greenwood had het zwaard waarmee Oldenbarnevelt onthoofd zou zijn verworven en “wrote a poem on the evil sword in 1743” (Smit 1988, 79).⁸

Daarna nodigde hij zijn dichtersvrienden uit er ook een gedicht in te schrijven. Vanaf 1743 deed het album een ronde die begon in Dordrecht om via Heenvliet, Vlaardingen, Rotterdam, Amsterdam en 's-Gravenhage in 1745 aan hem geretourneerd te worden.

Op twee na betreurden alle contribuanten de dodelijke rol die het zwaard had gespeeld in de handen van duivelse mannen, schrijft Smit. Hij vervolgt dat er na het introducerende gedicht van Greenwood het volgende staat, in hetzelfde handschrift als dat van de lijst van contribuanten:

Mr. Herman Franciscus Ketelanus and Dr Jan Willem van Steenberg
each has clandestinely torn out his own verse. Then follows a poem by P.
C. van Steenberg née de Court (perhaps thee wife of J.W. van
Steenbergen) entitled “in reply to the verse of Mr H. F. Ketelanus on
preceding p. 2” which alludes to opposite political views.

(Smit 1988, 80)

Smit gaat door over de brief van 17 maart 1745 die het album bij terugkomst in Dordrecht begeleidde. Deze is van Arnold Hoogvliet, één van de contribuanten. Hij meldt onder andere dat de heren Feitama en de Marre geen bijdrage hadden geleverd, hoewel ze wel over de materie hadden gedicht, maar dat was misschien “because one had discovered that all poems had in the meantime been copied by one of the contributors” (Smit 1988, 80).

Hoogvliet zegt dan toe te proberen deze gecopieerde verzen te achterhalen en te zullen zorgen dat de rest van diefstal gevrijwaard blijft.

Smit (1988, 81) noteert dat er inderdaad een handschrift aanwezig is, in de Koninklijke Bibliotheek, met elf gedichten, van Hoogvliet, de Haes, Smits, van der Pot, Huydecoper, de Bosch, Willink, Hartsen, Stamhorst, Pater en de Haen de Jonge – allemaal in hetzelfde handschrift, maar niet in dat van één van de contribuanten. (Volgens Hoogvliet had een van de contribuanten het gecopieerd.)

<http://www.archieven.nl/nl/dbmistart=16&mivast=0&mizig=236&miadt=126&miaet=54&micode=110-1051&milang=nl&misort=last>. Smit geeft niet aan waar hij deze brief vond en in welke taal hij was geschreven. Ik neem aan in het Rijksmuseum en dat deze in het Hollands van die tijd gesteld was en acht het daarom beter om dit stuk onvertaald te laten. Een poging om Smit te bereiken om toestemming te vragen voor dit lange citaat heeft vooralsnog geen succes gehad.

⁸ Eerder schrijft Smit echter dat het te betwijfelen valt of Greenwood ooit op een koperen plaat etste of graveerde (1988: 66). Misschien dat Greenwood zijn eigen vers in het zwaard liet graveren, dit terzijde.

Smit citeert vervolgens de *twee* introducerende verzen (terwijl hij het eerder over één introducerend vers heeft). Het eerste is getiteld “*Toewijding [sic] aan Nederland*”, en luidt:

Wie anders wyde ik zangen
 dan u, o Nederland? geheng
 Dat ik ze u onder d’oogen breng
 En laat ze het geluk erlangen
 Bestraalt ze te worden met uw gunst,
 Dewyl ze alleen aan u behooren
 Van Dichters in uw’ kreits gebooren,
 en echte zoonen van de Kunst.
 De stoffe moet u niet mishagen,
 Het voorwerp hunner poëzy,
 Ze zingen onbeschroomt en vrij
 Hoe welk uw vryheit kwam belagen
 Toen fier Gewelt nam d’overhant,
 en d’allerwenschelykste Vader
 Des Vaderlants als een verrader
 Uit bittren wrok geraakte aan kant.
 Gy zaagt, o Neerlant, voor uwe oogen
 Dat wrede en droevig schouspel aan,
 De zon der vryheit ondergaan
 en met een’ dikken mist omtogen,
 Het moortschavot tentoongesteld,
 De onnozelheit by ‘t hoeft gegrepen,
 Het Heilloos zwaart op ‘t scherpst geslepen
 Voor eedlen Oldenbarnevelt,
 en zijn’ gryze en zilvre hairen
 Bepurpert met onschuldig bloet.
 Wat kan de strydt wanneer ze woedt:
~~Zee rein zee zuiver van gemoet~~
~~rampzaligheên en~~
~~Wat kan de Nydt al onwil baren!~~
 Een Ilias van rampen baren.
 Men zegt dat op dien droeven dag,
 Toen ge op ‘t schavot hem zaagt gedragen,
 De zon haar’ loop scheen te vertragen
 En deinsde op ‘t nadren van den slag
 die ‘t waerig hoeft van ‘t lichaam scheidde
 Het hoeft, dat knaging en verdriet
 In zyne Rechters overliet
 toen elk zyn’ val te laat beschreide.
 ‘t Onzaglyk doch onschuldig staal,

In mijn bewaring opgesloten,
 Waar 't dierbaar bloet door is vergooten,
 Noch diergelyk, moet andermaal
 Geen staatsman door 't Gewelt doen sneven.
 Bescherm dat onwaerdeerbaar pant,
 De Vryheit, roemryk Nederlant,
 Op dat ze ons nimmer mag begeven.

Het tweede gedicht luidt:

Op het zwaard dat Johan van Oldenbarnevelt den hals doorkervde.

Stokoude Staatsman, vrome Heldt,
 Onschuldige Oldenbarnevelt,
 Dit zwaard sloeg door uw' hals den Staat
 een diepe wonde in zynen Raadt,
 Toen op het haagse moortschavot
 Den boom uw's levens wierd geknot.

Als bron voor deze gegevens geeft Smit op:

Anonymous [various authors] – 1743-1745 – Album met gedichten op het zwaard waarmede Johan van Oldenbarneveld onthoofd is te 's-Gravenhage op 13 Mei 1619 – MS 32 sheets [Rijksmuseum Amsterdam].

(Smit 1988, 100)

Desgevraagd hoorde ik dat men in het Rijksmuseum met een dergelijk album niet bekend is.⁹

1745: Handschrift te Den Haag

De elf zonder toestemming gecopieerde gedichten, Handschrift 135 D-2 in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, beginnen met het korte introducerende gedicht *Op het zwaard dat Johan van Oldenbarnevelt den Hals doorkervde*. Alle gedichten van hierboven genoemde dichters staan inderdaad in hetzelfde handschrift.

In Den Haag werd ik vriendelijk gewezen op Handschrift 3343 in de Zeeuwse Bibliotheek te Middelburg en een "aantekening" getiteld "Nopens het zwaard, waarmede de hr. Johan van Oldenbarneveld is onthoofd in den hage, 13

⁹ Email 12 juli 2013, van Marja Stijkel, coördinator studiezaal Prentenkabinet/Bibliotheek, Rijksmuseum.

mei". Het is gedateerd 13 januari 1801 en van de hand van N.C. Lambrechtsen van Ritthem (1752-1823).¹⁰

1801: Handschrift te Middelburg

Het "Zeeuwse" handschrift begint met Greenwoods korte introducerende vers, *Stokoude Staatsman*, mist de gedichten van Ketelanus en Van Steenberg die er volgens Smits clandestien uitgescheurd waren en telt 34 gedichten. De folder met Lambrechtsens aantekeningen (HS 3916) bevat op losse vellen copieën van het gedicht *Toewijning* (zonder de drie doorgestreepte regels, zie p. XX) en de lijst contribuanten die in het originele album aan de gedichten voorafgaat. Onder deze lijst schrijft Lambrechtsen: "Meest alle Gedichten zijn in de zelfde smaak als het eerste van den Heer Frans Greenwood, en zijn geschreven met de eigenheid der Makers."

Lambrechtsen vermeldt ook de brieven van Maximiliaan van Berchem (12 september 1743) en die van Hoogvliet (17 maart 1745) aan Frans Greenwood. En hij schrijft dat hij het gedicht *Stokoude Staatsman, vrome held* gelezen had "op een oud zwaard, eigendom van oud-burgemeester O. Gevaerts te Dordrecht, die had het van zijn grootvader zonder een proeve van echtheid."

De gedichten in het 34-gedichten tellende album dat zich in de Zeeuwse Bibliotheek bevindt, vertonen hetzelfde handschrift als de copieën van het gedicht *Toewijning* en de lijst contribuanten. Het ziet ernaar uit dat Lambrechtsen het originele album (46 gedichten) heeft gecopieerd – en het losse gedicht *Toewijning* – maar er na 34 gedichten genoeg van had, of niet genoeg tijd meer had.¹¹

1849: Zwaard en handschrift te Utrecht

De geschiedenis van het zwaard en de poëzie erop en eromheen loopt door in een tekst van De Muralt (1818-1889) in de *Kronijk van het Historisch Gezelschap van 1849 te Utrecht*. Hierin wordt het zwaard als volgt beschreven:

¹⁰ Met dank aan Ad Leerintveld, Conservator Namiddeleeuwse Handschriften van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag voor verwijzing naar nog een album met gedichten en aantekeningen daarover in de Zeeuwse Bibliotheek te Middelburg. Voor N.C. Lambrechtsen zie Mulder (1918).

¹¹ Met veel dank aan Liesbeth van der Geest, conservator Bijzondere Collecties van de Zeeuwse Bibliotheek te Middelburg voor haar hulp met het zoeken naar de status van het Zeeuwse album. Volgens haar was Lambrechtsen een zeer actief lid van het Zeeuws Genootschap van Wetenschappen, iemand die vaak en veel dingen overschreef en er alles voor over had dat zaken bewaard bleven.

Het geheel zwaard met het gevest is lang 1,104 Ned. el. De breedte van het lemmet bij het gevest is 0,074. Op het lemmet is het volgende vers gegraveerd:

Stokoude schuldelooze Helt,
Rampzalige Oldenbarnevelt,
Dit zwaard sloeg door uw hals den staat
een diepe wonde in zijnen Raadt,
Toen op het haagse moortschavot
Uw dierbaar leven wierd beknot.

Bij dit zwaard is een album bevattende een aantal verzen daarop toepasselijk. In dit album staat het vers, hetwelk op het zwaard gevonden wordt, met de volgende veranderingen:

Stokoude Staatsman, vrome Heldt,
Onschuldige Oldenbarneveld.

De volgende drie regels zijn dezelfde als die op het zwaard, doch de laatste luidt:

De boom uws levens wierd geknot.

Het is onderteekend door Frans Greenwood.

Op het lemmet zijn verscheidene bloedvlekken. Het gevest is bekleed met zwart, denklijk zwart fluweel, door den tijd zeer versleten.

Berustte het zwaard bij de familie Gevaerts te Dordrecht en werd de grootvader van 'den heer Gevaerts van Nuland' er door koop eigenaar van.

Het behoort in het gemeen aan de kinderen en het kinds kind van wijlen den heer Gevaerts van Geervliet. Men is niet ongenegen, dit gedenkstuk met het daarbij behoorende album, waarin een aantal verzen, op het zwaard vervaardigd, worden aangetroffen, te verkoopen, indien daarvoor de som van f 500-- wordt aangeboden. De bij deze opgave gevoegde afteekening van het zwaard wordt gesteld in handen der commissie.

(De Muralt 1849, 440-1)

Tot zover De Muralt. Het zwaard, voor de verbouwing van het Rijksmuseum voor de kist van Hugo de Groot balancerend op haar stompe punt tentoongesteld (zie foto), is daar nu te zien in zaal 2.5, opgehangen in een glazen vitrine. Het lijkt wel of het schuldig is verklaard en zijn straf uithangt. Eigenlijk zou het originele album met de zwaardonvriendelijke gedichten, een soort *album inimicorum*, ook in die vitrine moeten liggen, maar het album is momenteel zoek.

1878: Zwaard en album naar hun laatste rustplaats?

Uit bovengeciteerde brief van 12 september 1743 van Van Berchem aan Greenwood weten we dat Van Berchems grootvader Kolonel Steenhuizen het zwaard kocht uit de nalatenschap van een burgemeester uit Den Haag wiens naam hij zich niet meer kon herinneren. Maximiliaan van Berchem, schoonzoon dus van Bijdorp-eigenaar François Greenwood, zal het van zijn grootvader Van Steenhuizen geërfd hebben. Frans Greenwood verkreeg/kocht het zwaard van Van Berchem, echtgenoot van zijn nicht Francina.

Daarna “berustte het zwaard bij de familie Gevaerts te Dordrecht” (De Muralt 1849, 441). Die familie zal hoogstwaarschijnlijk familie van Frans Gevaerts zijn geweest. Net als Greenwood was ook Frans Gevaerts lid van het *Schilder Collegie*. Onder *Toerbeurte van het Schilder Collegie* (de vergaderschema’s van 1743/1744 en 1745/1746 van het Sint Lukas Broederschap, Dordrecht) staan de namen Ketelanus, Van Ouryck, Brouwer, Belaerts, Meerdervoort, De Bruin, Hallincg, Gevaerts, Greenwood (Smit 1988, 68, 69).

Dit *collegie* was in 1641 opgericht maar na vijftig jaar zo goed als uitgeblust. In 1716 richtte Johan Diederik Pompe van Meerdervoort een nieuwe kunstkring op, waarop het *collegie*

herrees als een herenpraatclub die om de veertien dagen op vrijdag van vijf tot half negen bij leden thuis werd gehouden. De conversatie diende te gaan over schilder-, druk- en tekenkunst; wie voor acht uur of na half negen wegging moest drie stuivers betalen en voor zes stuivers mocht men vrienden introduceren (Smit 1988, 68, 69).

De naam Gevaerts komt ook een paar maal voor in *Vervolg van F. Greenwoods Gedichten en Boere-Pinxstervreugt*:

VII 1749: Wedding of Jakob van der Heim & Maria Gevaerts (C 161);
3. X 1751: Wedding of Paulus Gevaerts * Suzanna Adriana Beelaerts (C 169)

(Smit 1988, 83)

Het huwelijk van Paulus Gevaerts Vrijheer van Gansenoyen (1732-1770) met Suzanna Beelaerts was zijn vierde huwelijk.¹² Gevaerts trouwde in 1727 eerst met M.A. Stoop, maar zij stierf al na zes jaar.¹³ Daarna huwde hij Alida Vivier in datzelfde jaar 1733. Met haar had hij een zoon, maar zij stierf al in 1735. Daarna trouwde hij nog met Suzanne Catharina Albinus-Weiss Von Weissenlöw (1703-1741) en in 1751 met Suzanna Adriana Beelaerts, maar hier gaan we verder met de zoon die Paulus Gevaerts had met Alida Vivien.¹⁴

Dat was Ocker Gevaerts Simonshaven en Biert, Heer van Geervliet (1735-1807) gehuwd met Hendrika Françoise Braet (1745-1777) en later met Catharina Dekker (1752-1798).¹⁵ De zoon van dit echtpaar, Paulus Gevaerts van Geervliet, heer van Geervliet, Simonshaven en Biert (1763- 1836) trouwde met Wilhelmina Cornelia van Hoorn.¹⁶

Terug naar De Muralt, volgens wie het zwaard “behoort in het gemeen aan de kinderen en het kindskind van wijlen de heer Gevaerts van Geervliet” (De Muralt 1849, 441). Dat was Jonkheer Paulus Ocker Hendrik Gevaerts van Simonshaven, Biert en St.-Maartensrecht (Molenvliet bij Batavia 1827-1912), echtgenoot van Margaretha Catharina Gevers Deynoot (1859-1933): hofmaarschalk van de eerste echtgenote van Koning Willem III, Koningin Sophia (1818-1877), en vanaf 1895 wethouder te Den Haag (Hamer 2011, 188).

Het ziet ernaar uit dat Jonkheer Paulus Ocker Hendrik zwaard met album voor 500 gulden van de hand had willen doen. Misschien dat niemand het

¹² Paulus was een zoon van Ocker Johansz. Gevaerts (1656-1727) en Maria Arnoudina van Briel (1663-1701).

¹³ Over het huwelijk met Stoop, zie Balm en Boezeman (2006: 17).

¹⁴ Zie: <http://www.genealogieonline.nl/en/west-europese-adel/l46097.php>.

¹⁵ Zie: http://www.werelate.org/wiki/Person:Ocker_Gevaerts_%283%29.

¹⁶ Zie: <http://site.d66.nl/9359000/1/j9vvicemqk6gvi0/vg09lluqpwqb>.

zwaard wilde hebben voor zoveel geld of vanwege het bloed dat geacht werd eraan te kleven.

Janssen schrijft dat Gevaerts van Simonshavens verbondenheid met het huis van Oranje het voor de jonkheer lastig maakte “openlijk te koop te lopen met zijn unieke, maar bedenkelijke bezit” (2006). Hij voegt hieraan toe dat Gevaerts schaamtegevoelens exemplarisch waren voor de krampachtige manier waarop in Nederland met de zaak Oldenbarnevelt is omgegaan. Dat was waarschijnlijk de reden dat Gevaerts van Simonshaven pas na de dood van koningin Sophia afstand van dat het zwaard deed. In 1878 schonk P.O.H. Gevaerts van Simonshaven het, waarschijnlijk met het album, via een acte van overdracht aan het “Nederlandsch Museum (nu het Rijksmuseum)” (Janssen 2006).

En nu hangt het zwaard daar als schenking van een particulier en wordt het onder nummer S-NG-NM-4245-00 beschreven als:

een ijzeren tweehandig slagzwaard met een kling van 7.5 cm breed bij de pareerstang, aan het uiteinde versmallend tot 6 cm om daarna in een stompe punt te eindigen. Achter de greep een dubbele knop.

Volgens de tekst bij het zwaard in de vitrine in zaal 2.5 valt het zeer te betwijfelen of Oldenbarnevelt hiermee werd onthoofd. De brief van Maximiliaan van Berchem aan Greenwood brengt de herkomstgeschiedenis verder terug in de tijd. Er blijven vragen: over de vindplaats van de brieven van Van Berchem en Hoogvliet (Rijksmuseum?) en de identiteit van de burgemeester uit wiens nalatenschap het per abuis werd verkocht. Mocht het album inderdaad kwijt zijn, dan hebben we dankzij de copieerlust van de heer Lambrechtsen in ieder geval nog een goed deel van de gedichten in Middelburg.

Een aantal van de gedichten in de Haagse en Zeeuwse copieën begint met titels als “Op het Zwaard dat Johan van Oldenbarnelt onthoofd of onthalt zou hebben, thans in bewaring van den Heer Frans Greenwood”. Wat maakt dat momenteel wel aan de authenticiteit getwijfeld wordt weet ik niet (omdat er geen proeve van echtheid bij het zwaard werd gegeven?) maar wat de achttiende eeuwse dichters betreft kan het zwaard meer bogen op een rucht-dan op een roemrijke voorgeschiedenis.

Literatuur

van der Aa, A.J. 1867/2009. *Biografisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijving van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt*. Haarlem: Van Brederode. Dbnl. Deel 14. Blz. 33.

- Balm, Angeneta & Jan Willem Boezeman. 2006. *De Geschiedenis van de huizen Nieuwe Haven 33 en Hoge Nieuwstraat 108 te Dordrecht*. Dordrecht: Werkgroep Het Nieuwe Werck. <http://www.dordrechtmonumenteel.nl/boeken%20huizen/De%20geschiedenis%20van%20de%20huizen%20Nieuwe%20Haven%2033%20en%20Hoge%20Nieuwstraat%20108%20te%20Dordrecht.pdf>.
- Greenwood, Frans. 1719. *Gedichten*. Rotterdam: Arnold Willis.
- Greenwood, Frans. 1733. *Boere-Pinxstervreugt*. Rotterdam: Arnold Willis.
- Greenwood, Frans. 1760. *Vervolg van F. Greenwoods Gedichten en Boere-pinxstervreugt*. Dordrecht: J. van Braam.
- Hamer, Dianne. 2011. *Sophie, Koningin der Nederlanden. Biografie van Sophie van Württemberg (1818-1877) op basis van brieven en dagboeken*. Hilversum: Verloren.
- Hooft, P. C. [1642] 1977. Hierges belegert en verovert Oudewater in de zomer van 1575. Uit: Boek X p. 432-435. In *Gekast naar de konst. Fragmenten uit P. C. Hoofts Nederlandsche Historiën*, red. F. L. Zwaan, C. W. de Kruyter en s. Groenveld, 181-187. Culemborg: Tjeenk Willink.
- Janssen, Geert H. 2006. Sociaal klimmer in een instabiele samenleving. Review van *De man en zijn staat. Johan van Oldenbarnevelt (1547-1619)* door Ben Knapen. Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2005, *Historisch Nieuwsblad* 2006.1. <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/6754/sociaal-klimmer-in-een-instabiele-samenleving.html>.
- Kolff, D.H.A. 1966. Libertatis ergo. De beroerten in Leiden in 1566 en 1567. *Leids Jaarboekje* 58: 118-148.
- Lambrechtsen, Nicolaas Cornelis. ca. 1801. Nopens het zwaard, waarmede de hr. Johan van Oldenbarnevelt is onthoofd in den hage, 13 mei 1619. *Aantekeningen en een lijst van dichters die over het zwaard hebben gepubliceerd*. Middelburg, Zeeuwse Bibliotheek: Kluis Handschrift 3916.
- van Leeuwen, Simon. 1685. *Batavia Illustrata, ofte Oud Batavien vervattende De Verhandeling van den Adel en Regeringe van Hollandt. Tweede stuk van 't Eerste Deel*. 's Gravenhage: Johan Veely, Johan Tongerlo en Jasper Doll.
- Mulder, J. 1918. Lambrechtsen van Ritthem, Mr. Nicolaas Cornelis. In *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*. Deel 4, red. P.C. Molhuizen & P.J. Blok, 874. Leiden: A.W. Sijthoff. http://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu04_01/molh003nieu04_01_1372.php.
- de Muralt, J.L.B. 1849. Mededeling. In *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*. Vijfde Jaargang, 440-1. Utrecht: Kemink en Zoon. http://www.dbnl.org/tekst/kro004184901_01/
- "V.D.N." 1854. Eene uiterste wilsbeschikking in het begin der XVIIde eeuw. In *De navorscher, een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer tusschen allen die iets weten, iets te vragen hebben, of iets kunnen oplossen*. Vierde jaargang, red. Jacobus Anspach Leendertz & Jan Frederik van Someren, 129-130. Amsterdam: Frederik Muller.
- Smit, F.G.A.M. *Frans Greenwood: 1680-1763. Dutch Poet & Glass Engraver*. Peterborough: Eigen beheer.

Over de auteur

Mary Eggermont-Molenaar (Haarlem, 1945) woont vanaf 1986 met haar familie in Calgary. Gezondheidsrecht doceren en schrijven over wat er in Nederland in politiecellen gebeurde ruilde ze in voor vertalen, schrijven en het organiseren

van CAANS-lezingentournees door Canada. Ze is redactrice van de CAANS-Newsletter en auteur van ongeveer vijftig artikelen in populaire en wetenschappelijke tijdschriften. In 2012 werd ze verkozen tot lid van de Maatschappij der Nederlandse Letteren. Ze is auteur/redactrice/vertaler van: *Montana 1911, a Professor and his Wife among the Blackfoot* (met Alice Kehoe, Inge Genee en Klaas van Berkel; Calgary/Lincoln: University of Calgary / University of Nebraska Press, 2005); *Missionaries among Miners, Migrants and Blackfoot: the Van Tighem Brothers Diaries* (met Paul Callens; Calgary: University of Calgary Press, 2007); *Gustave Aimard, Feiten, Fictie, Frictie* (Calgary: Special Snowflake, 2009); *Hannah, Anna, Michael & Mary: Mennonite, Hutterite and Sons of Freedom Narratives* (Calgary: Memo Books, 2013).